

nálni lehet, hogy a Kosztolányi-filológia ez idáig nem publikált leveleket a Kosztolányi-Beck-kapcsolatból. Vagy nem is léteznek ilyen levelek?

Kosztolányi Dezső az *Aranysárkány* című diákregényében a „fekete, dróthajú fiút”, Glück Lacit Beck Salamonról mintázta. Ő a regény egyik legfénylőbb figurája, s az ő alakjához kötődnek Kosztolányi letisztult nézetei a zsidóságról. Ennek az állításnak a filológiai levezetése nagyobb szövegteret követelne.

Petrovics Milivoj, aki nem sokkal az érettségi találkozó után öngyilkos lett, Petőfi néven szerepel az *Aranysárkány* diákszereplői között.

2.

„Csak az írás érdekel...”

Látogatás Kosztolányi Dezsőnél

Budapesti munkatársunktól

Apró budai ház lapul meg a Vérmező menti áhítatos, budai csendben. Falusias, zöld léckerítésén belül hatalmas fehér kutya lógatja piros lapátnyelvét, és idegesen rántja be, amikor az alsó utcában elhúz egy-egy autó, és rekedt tülökje főkabórgést utánozva robbantja szét a budai álmodásos hangulatot. Az apró ház régies ablakai megzörrennek, megrezzenve kocódnak össze az elvágtató gumiabroncsok dübörgése nyomán, s a Kosztolányi Dezső tusculanumát egy-egy pillanatra a világváros zűrzavarába rántja vissza a szentségtörő lárma.

Kosztolányi Dezső, akit megilletődötten követtem suboticaí sétáin, a kis falusias házban lakik. Aránylag kicsiny dolgozószobájának majdnem minden falát mennyezetig futó könyvespolcok rejtik el, amelyekben könyvütegek sorakoznak. Az író az ablak mellett ül az íróasztalánál, nagyszerű negligzsében. Előtte nagy halom kéziratpapír, amelyekre az ő jellegzetes apró betűivel éppen szorgalmasan körmöl, zöld tintával.

A nehéz bútorokból, a sötét bőrkarosszékekből, a félhomályosra sötétített szoba egész levegőjéből különös hangulat árad ki. Ihlető, inspiráló hangulat, amely némileg titokzatos és idegenszerű is az utca csendje révén és az író puha, halkszavú, intim beszélgetésénél fogva. Ez a levegő bágyadttá, fáradttá és álmodozóvá teszi a próza emberét is, sejtelmes révedezései támadnak, és a mesemondás világába szökken a pillantása, mintha isteni csókkal ihletett művész volna. De a szoba lakója kiváltságos, nagyvonalú művész, akire mindez intenzívebben hat, és a bágyadt hangulatokat mérhetetlenül finom, szépségesen szép történetekké sű-

rűsíti, s a halk álmodásból átmenti a valóságba az ólomkatona-milliók révén. Természetesnek találom, hogy ebben a finom lélegzetű, éteri miliókben Kosztolányi csupa puhán hangzó, cizelláltan megformált, simán gördülő novellát, finom veretű álomkölteményt és egyéb selyem lágyságú írást hívott életre...

Aztán beszélni kezd a sok nagyszerű értékű magyar könyv szerzője, a halkszavúság és a puhaság mesteri megrajzolója, színes szó – igazgyöngyök, rím – ezüstcsengettyűk életrehívója, akiről nem kisebb író és nem kisebb művész, mint Szabó Dezső állapította meg, hogy „magyar talentum”. Az a Szabó Dezső, aki minden magyar íróművész fölött érdemesebbnek és értékesebbnek tartja Kosztolányit, akit meg is véd, ha kell, amikor Milotay István Kosztolányi és íróága ellen legfőbb érvül azt hozza fel, hogy – nem tudja az r betűt kimondani.

– A magyar irodalom szétszakadásában van rossz is, jó is – mondotta Kosztolányi Dezső. – Ez a szétszakadás egy partikularizmust teremtett meg az irodalomban. Ott, az elszakadt részekben, fejlődhetnek és teremhetnek tehetségek; olyanok, akiket mi nem ismerünk, de akik valószínűen csak azon a talajon és mert elszakadtak a mindent felfaló beteges centralizmustól, fejlődhetnek majd ki. El kellett következnie egy ilyen szétdarabolásnak, hogy kisebb magyar szigetek önálló irodalmi életet kezdjenek, saját íróikkal, akik abból a talajból nőttek ki.

– A magyar irodalom egyébként egy, mert mindenki, aki magyar nyelven ír – akár Buenos Airesben lakik, akár Veszprémben – magyar író. Ezt a közösséget mi, magyarországi írók, most még inkább érezzük azokkal az író testvéreinkkel, akik Délen, Keleten, Északon vagy Nyugaton élnek. Testvéreink ők a betűben és tintában.

Ezután a vajdasági magyar irodalomra terelődött a szó.

– Tudok a vajdasági irodalomról – mondotta Kosztolányi Dezső, de a szavai mögött nehéz szomorúság fátyla úszott. – Annak idején nagy örömmel és érdeklődéssel olvastam az ottani magyar írók dolgozatait, s meglepődve láttam, hogy ezen az áldott gazdag földön új tehetségek, költők, elbeszélők, jeles publicisták támadtak, akik európai készséggel forgatják a tollat. Milkó Izidor gyermekkori emlékeim közé tartozik. Kis elemi iskolás fiú voltam, amikor egy reggel megmutatták nekem. Csodálkozva tekintetem föl reá. Ma is így tekintek föl erre a finom és szellemes, elmés és mély íróra, aki a jugoszláviai magyar írók között az első, korban is és érdemben is. Rajta kívül alig ismerek több író: Somfai Jánost, Szántó Róbertet és a finomtollú Ambrus Balázst. Szóval a régieket.

A beszélgetés ezután arra terelődött, mit tart Kosztolányi Dezső, mint bácskai ember, a jugoszláviai magyar irodalom jövőjéről? A válasz váratlan

volt: ugyanazt mondotta lényegében, mint Móricz Zsigmond, amikor a télen meglátogattam, és erről a kérdésről megkérdeztem:

– Hogy mi a jugoszláviai magyar irodalom jövője? – volt a felelet. – Erről ezt mondhatom: európai voltát nagyra becsülöm. De igazán akkor lesz nagy, érdekes és értékes, ha fölhasználva elszigeteltségét, a Dél lelkét szóaltatja meg, azt az izzó fényt ragyogtatja vissza, amelyet csak ott látunk, azokat az élettől duzzadó, hatalmas vérű embereket rajzolja, akik ott élnek. Ennek a partikularizmusnak, amely létrejött, hasznát kell vennie irodalmunknak, amely csak gazdagodhat a sokféle új színtől.

Aztán kedvesen és közvetlenül, mintha már régi, évtizedes ismerősök lettünk volna, kezdett el kérdezősködni a régi ismerősökről, emberekről, vállalatokról, sorsokról, bácskaiakról és a Bácska füledt, nehéz mozgású, italos, nótás metropolisáról, ahol a szülei és testvérei élnek. A kérdezősködés után felfrissült kissé az eléje rajzolódott sokszínű honi képtől, úgy, hogy kedve kerekedett magáról is beszélni:

– Itt élek dolgozószobámban, íróasztalomnál – mondotta egyszerűen –, s gyakran hetekig ki sem mozdulok. Ablakaimat becsukom, hogy ne zavarjon az utca zaja. Új regényemen dolgozom, mely szülőföldemet jellemzi. A *Pacsirta* című regényem (azóta már megjelent), amely a bácskai földből sarjadt. Emellett levelezek az egész világgal. Ma reggel a posta Madridból egy novellámat hozta, spanyol fordításban. *A véres költő* című regényem most folyik a *Delta* című olasz folyóiratban, és a közeli hetekben jelenik meg németül, Thomas Mann előszavával. Múlt héten egy román antológiát kaptam, amelyben megleltem az *Ádám* című versemet románul. Ebben a tavaszban fejeztem be *A bús férfi panaszai* című versciklusomat, amely *A szegény kisgyermek panaszainak* folytatása, s aztán megírom rég tervezett vígjátékomat Hány Jánosról. Csak az írás, a munka érdekel...

Aztán, hogy türelmetlenkedni véltem a hatalmas íróasztalon boglyásodó hatalmas kéziratcsomót, elbúcsúztam a nagy poétától, aki lekötelező barátsággal, meleg kézszorításokat adva útravalóul, kísért ki a zöldléces falusi kerítésig.

*Péchy-Horváth Rezső*⁷

A *Vajdasági Kultúra* a bácskai katolikus értelmiségi réteg folyóirata volt a húszas évek első felében. Társadalmi és irodalmi kérdésekkel foglalkozott, de háromévi megjelenés után belehalt az érdektelenségbe. Főszerkesztője Márton Mátyás kanizsai plébános volt. A felelős szerkesztő és ki-

⁷ *Vajdasági Kultúra*, 1924. szeptember 2. 4–5.

adó munkáját Szentiványi Dezső végezte. Ő később Szabadkán gazdasági kérdésekkel foglalkozó lapot jelentetett meg.

A *Vajdasági Kultúra* az irodalmi részében a katolikus beállítottságú és vidéki írókat támogatta. A kérészéletű irodalmi orgánum érdemeként említhető, hogy több interjú közölt a magyar irodalom akkori jeles képviselőitől (Surányi Miklós, Herczeg Ferenc, Móricz Zsigmond és Kosztolányi Dezső).

Kosztolányival a beszélgetést a *Vajdasági Kultúra* budapesti munkatársa, Péchy-Horváth Rezső (1890–1969) készítette. A bácskai hírlapi és irodalmi körökkel úgy került kapcsolatba, hogy 1921 augusztusában a pécsi emigránsok népes csoportjával érkezett a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba. Először Eszéken újságíróskodott, a *Magyar Újság* munkatársa és az itteni irodalmi kezdeményezések egyik mozgatója volt. (Az *Új Élet* folyóirat körül is bábáskodott, amely Kodolányi János egyik korai regényének is teret adott. Sajnos, ez ideig ennek a folyóiratnak egyetlen száma sem került elő a nemzeti könyvtárak polcairól. A lap létéről csak emlékezések szólnak. Herczeg János azt emlegeti, hogy itt volt a bácskai gnosztikusok egyik fészke.) Péchy-Horváth Rezső később Szabadkán a *Bácsmegyei Napló* gárdáját erősítette. Itt volt tagja, sőt vezetőségi embere az alakuló jugoszláviai újságíró-egyesületnek. Novellái, tárcái és útleírásai a bácskai lapokban jelentek meg. Az erdélyi irodalmi fórumokat is tájékoztatta a csírájában levő vajdasági magyar irodalomról. A torontáli és bácskai írókról szóló tanulmányai jobbra a *Pásztortűz*ben jelentek meg. 1923 végén visszatért Magyarországra, és innen küldte irodalmi tárgyú interjúit a *Vajdasági Kultúrának*. Ezek közül adtuk közre az eddig lappangó beszélgetését Kosztolányi Dezsővel.

Az interjú egyik érdekessége és egyben érdeme is, hogy Kosztolányi Dezső Tábor utcai házát tuszkulánumnak mondja. A költő nevezetes hajlékát a fenti írás mutatja be először, ugyanis Somlyó Zoltán jeles riportja ugyancsak erről az objektumról és lakójáról három évvel később született.⁸ Így a vajdasági olvasók hamarabb nyerhettek képet Kosztolányi otthonáról, mint a magyarországi olvasók.

A beszélgetés egyik tárgya a születésben levő vajdasági magyar irodalom volt. Péchy-Horváth Rezső mindegyik interjúalanyának, Móricznak, Herczegnek és Surányinak is feltette a kérdést, hogy mit tud a kisebbségi irodalomról. Kosztolányi válaszában a régieket, Milkó Izidort, Somfai Jánost, Szántó Róbertet és Ambrus Balázst emlegeti. Milkó volt az

⁸ Somlyó Zoltán: Négyszemközt Kosztolányi Dezsővel. *Literatúra*, 1927. szept. 307. In: *Tükörben Kosztolányi Dezső*. Budapest, 1993

első író, akivel életében találkozott. Somfai Becskereken irodalmi matinét szervezett számára, amikor is a modern költészet mibenlétéről értekezett. Szántó Róbert a szabadkai magyar politikai és irodalmi élet meghatározó személyisége volt. Ambrus Balázs sápadt költészetével keltette fel Kosztolányi figyelmét. Kosztolányi irodalmi érdeklődése és értékrendje nem topogott egy helyben, az idő múlásával haladt előre. A vajdasági írók közül az újabbakat is megvizsgálta írásaiban. Több alkalommal foglalkozott Tamás István nem mindennapi egyéniségével, jó könyveivel. Kisbéry Jánost is figyelemre méltatta, értékelte munkáit, levelezett vele, sőt *Nyugat*-beli társának, Móricz Zsigmondnak is figyelmébe ajánlotta. Egykori osztálytársáról, Friedmann/Fenyves Ferencről nekrológgal emlékezett meg. Kosztolányi kapcsolatát a bácskai írókkal más vonatkozásban is lehet tárgyalni, nemcsak ennek az elfeledett, ám értékes interjúnak az ürügyén.

„Csak az írás érdekel...”

(Látogatás Kosztolányi Dezsőnél)

— Budapesti munkatársunktól —

Apró budai ház lapúl meg a vérmezőmenti áhítatos, budai csendben. Falusias, zöld léckerítésén belül hatalmas fehér kutya lógatja piros lapátnyelvét és idegesen rántja be, amikor az alsó uccában elhúz egy-egy autó és rekedt